

כּוּ מִצִּיּוֹן – פּרֶשֶׁת בִּלְק

דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

מכון מניטו

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנג', ידידיה ונגרובר, ואיתי קולין

דבר מהחברות האנושיות שהתרגלו להבדיל בין המישור המוסרי ובין המישור הדתי.

עם זאת, בלעם מופיע בפרשה לא כנביא של אומה מסוימת. בלעם הוא מקרה מיוחד של נביא שהפך לדובר של כל האומות יחד, לנציג של ההתנגדות הבינלאומית השיטתית נגד ישראל, שניצניה הופיעו כבר בשחר תולדותינו. מרגע הפיכתו של ישראל לאומה – מה שקורה בתקופה זו של יציאת מצרים – מופיעה במקביל מעין תמצית של היכולות הנבואיות שהיו קיימות עד כה אצל אומות העולם, ואשר נציגה הוא בלעם. במצב כזה, אך טבעי הוא שאליו יפנה בלק כדי לקלל את ישראל. ואכן, התורה מקדישה שלושה פרקים ארוכים כדי לתאר ניסיון כושל זה לקלל את ישראל.

במושגים שלנו היום, קשה לנו להבין מה בדיוק רצו להשיג המנהיגים וראשי הצבאות של העמים העוינים לישראל מאסטרטגיה כזאת, השייכת ככל הנראה לתחום הכישוף. אך די לנו להסתכל על היחס של האומות לישראל בימינו כדי להבין שמדובר באותה התנהלות, גם אם הטרמינולוגיה השתנתה: לברך – פירושו 'לדבר טוב על', ולקלל – 'לדבר רע על'.³ זו, בתמצית, האסטרטגיה של התעמולה.

בלעם, נביא האומות, הנקרא 'לקלל את ישראל', נמצא היום מאחורי כל מהלכי התעמולה נגד ישראל, תעמולה אפקטיבית ומסוכנת מאוד.

שוב, התורה מזכירה לנו את משמעותם הנצחית של מרכיבי הזהות שלנו, ועד כמה אותה חוקיות פועלת תדיר על גורלנו ההיסטורי. הקללה שבלעם רצה להביא על ישראל הייתה יכולה להיות הרסנית, אך כוחה של האמת הפך אותה בסופו של דבר לברכה.

בפרשת בלק מופיעה דמות חשובה בתנ"ך, בלעם, הידוע כ'נביא אצל אומות העולם'.¹

כפי שמסופר, בלעם נקרא על ידי בלק מלך מואב לקלל את ישראל: "לְכֶּה נָא אֲרִי לִי אֶת הָעַם הַזֶּה" (במדבר כב, ו). אולם מתברר שבלעם, אף שהייתה לו השראה נבואית אמיתית – כמו שמעיד הכתוב: "מִמְּוָה שְׂדֵי יַחְזֶה" (שם כד, ד) – איננו מצליח 'להפוך את האמת על פיה', והוא נאלץ, בעל כורחו, לברך את ישראל.

כאן המקום לברר את המושג **נביא אומות העולם**. אמנם מן התנ"ך אנחנו יודעים שמציאות הנבואה הייתה בעיקר עניינו של ישראל, עד כי נראה שהנבואה היא ממד של הדיבור האלוהי התואם במיוחד את הדגם האנושי המתגלה בעם ישראל, שהתורה מספרת את תולדותיו. אבל דווקא מפני שהאמונה באל אחד היא עמוד התווך של התורה, ניתן היה לצפות שההתגלות האלוהית תופנה לכלל האנושות. ועל כן, בכל מקום שבו תימצא היכולת לשמוע את הדיבור האלוהי, תופיע גם היכולת להינבא, לכאורה ללא מגבלה של זהות. במילים אחרות, קיימת 'נקודת מבט' של הנבואה לגבי ההיסטוריה של כל עם ועם, ובאופן עקרוני כל נביא של כל אומה היה יכול לבטא אותה ולנסח אותה בלשון עמו.

ואכן, לפי המדרש, כך היה המצב עד למעמד הר סיני. כל אומה הייתה מסוגלת, בדרכה שלה ולפי שיעור הקומה של האנשים הדגולים שבה, לגלות את המשמעות הנבואית של ההיסטוריה הפרטית שלה, ובכך ליטול חלק בגילוי המשמעות הכללית של ההיסטוריה האנושית.

אולם מאז ומתמיד קיים הבדל מהותי בין הנבואה בישראל ובין הנבואה אצל אומות העולם, נושא שהרמב"ם מציין במפורש בכתביו על הנבואה:² בישראל הנבואה קשורה בל יינתק לפרויקט המוסרי, ולכן אפשר להבין שהנבואה נעלמה בסופו של

² רמב"ם, הקדמה למסכת אבות ('שמונה פרקים') פרק ז (בתרגום הרב שילת): "ודע, כי כל נביא לא יתנבא אלא אחר שייקנו לו המעלות השכליות כולן, ורוב מעלות המידות והחזקות שבהן".

³ הרב אשכנזי מתייחס כאן למילים הלטיניות bene-dictio, שפירושו המילולי הוא 'לדבר טוב על', ר male-dictio, 'לדבר רע על', שמהן נגזרו המילים המציינות ברכה וקללה ברוב השפות האירופאיות (ה"ע).

¹ או 'נביא לאומות העולם'. ראה בבא בתרא טו, ב: "שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם, ואלו הן: בלעם...". ללימוד מפורט בעניינו של בלעם ראה **סוד מדרש התולדות**, כרך ה, עמ' 229-252, וכן הקלטת שיעור בעברית על 'תפארת ישראל' פרק כא, הנמצא באתר של מכון מניטו.